

Pere de Mendoza

*40è President de la Generalitat
de Catalunya (1497 - 1500)*

VALENTÍ GUAL VILÀ. Universitat de Barcelona
Fotografies: Eleña Milà Fortuny

La figura, obra i trajectòria de l'abat de Santes Creus i quarantè president de la Generalitat, Pedro de Mendoza, mereixen una atenció especial, a l'espera d'esdevenir encara més conegudes com a resultat directe de la recerca documental. Tal vegada eclipsades per un altre abat (de Poblet) i president finisecular (del XVI), ens acontentem de fer-ne un dibuix i semblança a partir dels eixos personal, abacial i presidencial. Som deutors directes de l'entrada "Pedro de Mendoza" del volum I de la *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents, 1359-1518* (Generalitat de Catalunya, Enciclopèdia Catalana, 2003), concretament de les pàgines 247-252, ornada amb comentaris propis, derivats del coneixement de la història del nostre país.

PERE DE MENDOÇA

Estances de la part posterior del monestir de Santes Creus presidides pel campanar conegut com la torre de les hores.

Doble pàgina anterior:

Sala capitular del monestir de Santes Creus, manada construir per l'abat Pere de Mendoza, el primer que hi fou enterrat.

A la pàgina dreta:
Làpida sepulcral de l'abat Mendoza a la sala capitular.

PEDRO DE MENDOZA, SANTES CREUS, FERRAN II

Pedro de Mendoza (Pere de Mendoza en la documentació catalana) presenta singularitats importants que cal tenir en compte: fou el primer abat de Santes Creus d'origen no català i ocupà l'abadiat més llarg de la història del monestir cistercenc. Certament, es tracta de pràcticament quaranta anys, que abasten el període comprès entre el 14 de setembre de 1479 i el 20 d'abril de 1519, quan va morir. Ignorem la data del seu naixement.

Quan va ser escollit abat sembla que ja no era monjo de Santes Creus. Darrere el seu nomenament trobem l'ombra de Ferran II, que aquell mateix any (1479) havia accedit al tron i del qual sembla que era parent (consanguini). De fet, l'abadiat de Pedro de Mendoza s'allargà tres anys més que el regnat ferrandí. Cal remarcar-ho, car segurament es tracta de quelcom més que una simple coincidència cronològica. Les vinculacions entre Pedro de Mendoza i Ferran segurament arranquen del temps de joventut del

segon. En plena Guerra dels Deu Anys, l'abril del 1467, la reina i segona muller de Joan II, Joana Enríquez, nomenà Pedro de Mendoza servidor continu de la casa del llavors infant Ferran. Uns anys més tard, era capellà major de Ferran II.

PEDRO DE MENDOZA I SANTES CREUS

Pedro de Mendoza accedí a l'abadiat just quan el monestir començava a oferir signes de superació de la gran i greu crisi econòmica que havia patit al llarg del segle XV. La causa principal havia estat la guerra civil i les contribucions monetàries en forma de subsidis de guerra. Així ho testimoniava el mateix Mendoza el 1488, quan feia setze anys que havia estat signada la Capitulació de Pedralbes i gairebé deu que era abat, en tractar de la disminució de les rendes monàstiques des de l'interval de 3.000 – 4.000 lliures a menys d'un miler. Escrivia: *“por las turbaciones de las guerras passadas, con la qual se despoblaron en gran parte los lugares de la dicha abbadia”*. Als efectes i a les negatives repercussions del devastador conflicte bèl·lic hi afegia el tema

de les vacants abacials: *“como ha vacado en pocos años quatro vezes, y por cada vacante pagava mil y CCC ducados, y los abades, que eran proveydos, luego alienavan y empenyavan las rentas”*, amb el resultat que l'abadia *“se puede tenir y dezir pobre”*. Atesa la importància cabdal del tema, Mendoza demanà a Ferran II que intercedís davant el Sant Pare Innocenci VIII amb l'objectiu d'aconseguir que el papa disminuís els drets que es pagaven per la vacant.

El 1496, en temps del pontífex Alexandre VI, Ferran requerí del papa Borja la concessió a Mendoza de beneficis de fins a 500 ducats de renda a les diòcesis de Barcelona, Tarragona, Tortosa, Girona i Elna. Segons el monarca, l'abat i capellà major feia anades i vingudes contínues a la cort, de les quals en resultaven importants despeses. D'aquí la petició que calia exercitar perquè Santes Creus no donava per a més a causa de les grans càrregues que havia d'afrontar i d'algunes anyades estèrils. Per tant, la malparada economia del cenobi no podia suportar les locomocions de l'abat. Avancem que en el trienni que fou diputat eclesiàstic persistiren els viatges a la cort i que el 1507 encara rebé 100 ducats d'or dels diputats per finançar un altre desplaçament.

A Santes Creus, la tasca reformadora de l'abat, des d'una perspectiva arquitectònica, es concreta en la construcció del claustre posterior. Com que el feu tirar endavant amb materials reaprofitats, el claustre té un aspecte antic i ha estat considerat el primitiu. La mort de l'abat també genera singularitat car s'encetà el costum, que perdurà mentre hi hagué abats vitalicis, d'enterrar els abats a la sala capitular. Segons sembla, la iniciativa, però, no vingué pas de la comunitat.

PEDRO DE MENDOZA I LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL

Pedro de Mendoza fou l'únic abat de Santes Creus que ocupà el càrrec de diputat del General. Una altra singularitat, la tercera. Mentre ho fou, residí a la casa que la comunitat tenia al Cap i Casal. L'accidentada elecció de Mendoza fa persistir la rècula d'aspectes curiosos. El 22 de juliol de 1497 era la segona vegada que diputats i oïdors eren escollits pel sistema insaculatori. L'extracció portava el castellà d'Amposta a ser diputat eclesiàstic, però l'hospitaler Diomedes de Vilaragut era fora del Principat i els Capítols de 1493 sobre les insaculacions deixaven clar que si el càrrec no havia estat jurat en el lloc de residència dels diputats en el

PERE DE MENDOÇA

Claustre posterior del monestir de Santes Creus construït en l'abadia de Pere de Mendoza.

A la pàgina dreta: Temple del lavabo del claustre major de Santes Creus.

termini de dos mesos després de l'elecció, s'havia de procedir a una nova extracció, i el designat no podia ser fora de Catalunya. Calia tornar-hi, doncs. El 23 de setembre de 1497, la sort va recaure sobre el bisbe de Barcelona, Pere Garcia. Natural de Xàtiva, a inicis de la tardor de 1497 era a la cort, a Castella. El seu procurador intentà que se li mantingués l'extracció, però fou debades. A la tercera, doncs, el sistema insaculatori feu aparèixer Pedro de Mendoza, el qual jurà el càrrec el 10 d'octubre de 1497. Tindrem l'oportunitat de comprovar que se li girà una feïnada de bon començament.

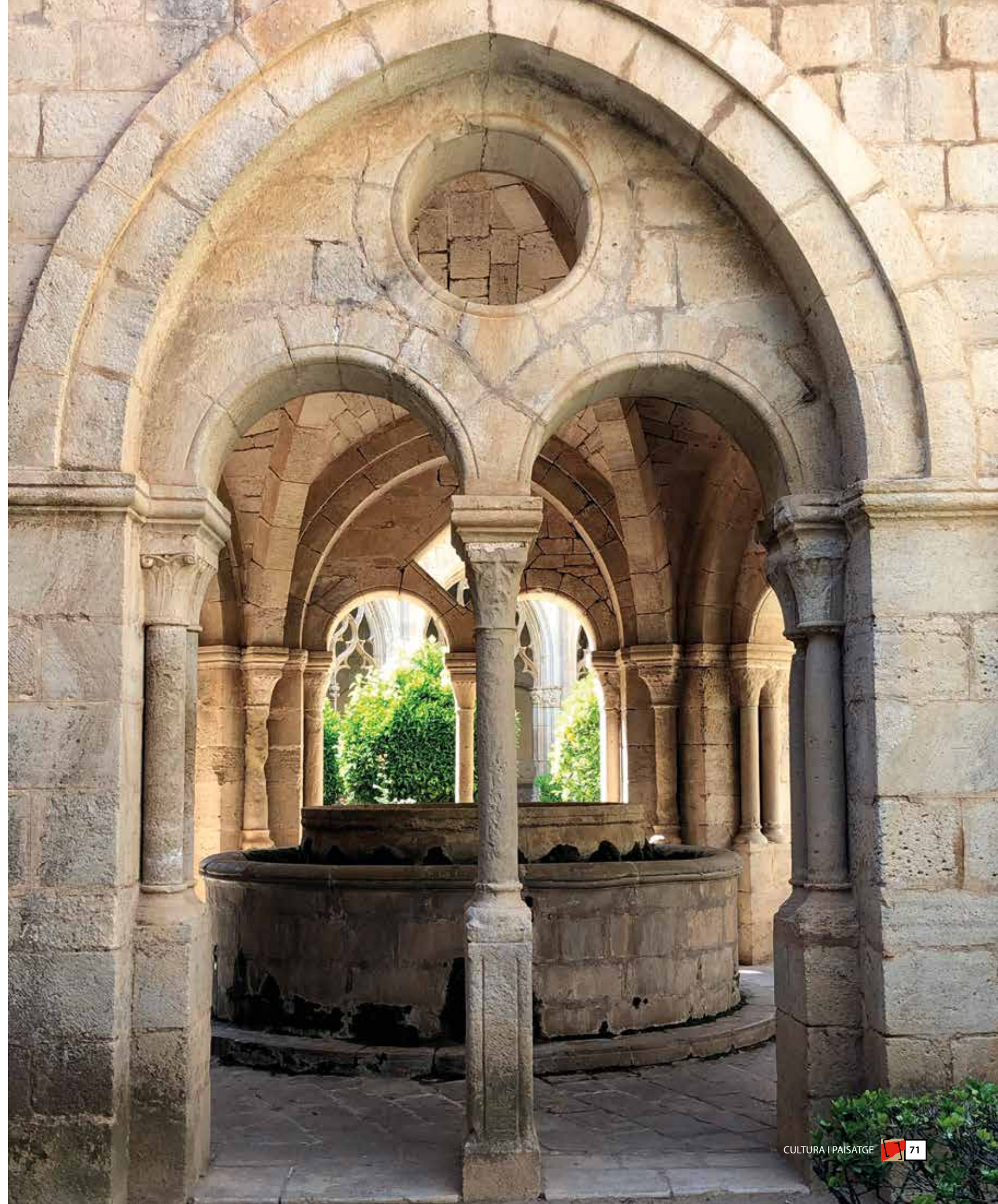
La Diputació havia de vetllar tothora pel respecte de les lleis de la Terra i les atribucions dels diputats. Pedro de Mendoza era un home pròxim a Ferran II i el seu perfil podia provocar algun o altre neguit i dubte. L'acció de govern de Ferran mostrava un autoritarisme que encaixava de manera molt forçada amb la doctrina política pactista. Altrament, en el trienni 1497-1500 els diputats defensaren els seus interessos davant els oficials reials.

Quan Mendoza jurà el càrrec, ja s'havia encetat l'operativa per al bon regiment i reforma de la recaptació dels drets d'entrada i d'eixida, una de les pedres de toc essencials de l'economia de la Diputació. Calia controlar les taules i els recaptadors per evitar frau i racionalitzar l'administració. També era necessari actualitzar

les tarifes, car la Cort de Tortosa, per sufragar la guerra amb França, havia afegit dos diners per lliura als drets habituals d'entrada i eixida, i, a la pesca salada, vuit diners per lliura. L'abril de 1498, arran de la mort de Carles VIII i la signatura de la pau amb Lluís XII, cessà l'exacció del "dret nou" que la guerra patrimonial havia originat. Tanmateix, la voluntat de control no acabaria i l'exactor dels deutes en seria el vehicle. Apuntem que la fi del conflicte armat també suposà que s'aixequés la suspensió del cobrament de les estrenes o gratificacions que diputats, oïdors, advocats i altres ministres del General rebien per Sant Jordi, Sant Joan i Nadal.

La Diputació del General, presidida per l'abat de Santes Creus, també insistí en l'intent d'evitar frau en els safrans catalans, amb valor devaluat a l'estranger per aquell motiu, i perseverà a castigar els infractors de les regulacions dels processos d'assecam i comercialització de la "flor de l'amor".

Les relacions amb la Inquisició persistien tibants i l'afer Viacamp en fou la pedra de toc: el lleidatà havia estat condemnat per heretge i, en la reculada data de 1471, havia arrendat les generalitats de la ciutat. Els béns de Viacamp havien estat confiscats pel Sant Ofici i el receptor reclamava al General un deute que presumptament la Diputació tenia amb

PERE DE MENDOÇA

Detall del jardí del claustre posterior davant del refector nou i del Palau Reial.

A la pàgina dreta: Claustre gòtic de Santes Creus amb el cimbori de l'església.

el condemnat. El diputat Orrit anà a veure Ferran, i el rei se'n va rentar les mans.

En el trienni de presidència de Mendoza, prosseguiren les obres iniciades a la casa de la Diputació a la capital rossellonesa, Perpinyà. Tocant a la drassana de Barcelona, a la casa de mar calgué pagar reparacions. Allí s'hi collien la bolla i les entrades i eixides.

Encetem la narració del penúltim gran episodi que marcà el trienni de Pedro de Mendoza. El tema central és el salari dels doctors de la Reial Audiència o Consell Reial. Creada el 1493, la Cort de Barcelona del mateix any havia decidit que els salaris de totes les sentències que s'hi promulgessin fossin del General. Al seu torn, la Diputació seria l'encarregada de pagar els salaris dels seus membres. A finals del 1495, els diputats es queixaven: la Reial Audiència havia expedit molt poques causes des que els doctors no cobraven directament per les sentències. Afegien, els de la Diputació, que els doctors havien cobrat terces que no els pertocaven; que hi havia causes que no arribaven a sentència per no haver-les de pagar; que les parts en conflicte no instaven les resolucions, i que els diputats no tenien manera de controlar les absències dels doctors. A tot això, l'estiu de 1496, Jaume Destorrent, regent de la Cancelleria, pretengué que li fos satisfet el salari corresponent al temps que havia estat absent de la Reial Audiència. La negativa estava cantada. Les relacions entre doctors i diputats eren, doncs, complicades i generaven conflictes persistents. El General, presidit pel també abat de Santes Creus, les heretà. De fet, el novembre de 1497, un mes després de jurar el càrrec, els

diputats denunciaren davant Ferran II que ja havien despès més de 25.000 lliures en els salaris dels doctors. Hi sumaven que aquests pretenien que el General només tingués dret a rebre els de les causes de Catalunya. Segons els diputats, els de les causes foranes eren d'apropiació indeguda per part dels doctors i, a més, els cobraven mentre deixaven d'expedir les sentències del Principat. A tall exemplar i de mostra, els homes de la Diputació sostenien que en un sol any del temps que els jutges cobraven directament els salaris hi havia més sentències que en els quatre darrers. Consignem que fins a les corts de Montsó de 1512 no es resolgueren molts d'aquests problemes.

El darrer punt demostra la immensa força dels costums i del protocol. L'octubre de 1497, a Salamanca, havia mort l'infant Joan, primogènit de Ferran II i Isabel I. Els diputats decidiren un dol intermedi a l'observat amb motiu dels traspassos de Joan II i Carles de Viana. En les exèquies, el Consell reial i el regent de la Cancelleria volgueren ocupar el lloc on seien habitualment els diputats. Sembla que el lloctinent fou el responsable de l'enrenou. Després d'anades i vingudes i d'exposar els diputats els seus drets, l'alter nos del rei respongué amb un "*que deixen lo banch, e si no ho volen fer que ls meta en presó*". Arribat el dia, l'abat de Santes Creus i president del General, amb breus i bones paraules es va queixar del greuge i comunicà al lloctinent que la prohibició d'ocupar el lloc acostumat anava contra les constitucions. Dissentia, doncs, i anunciava que recorrerien al rei. Només aconseguí una resposta carregada de males maneres: "*allí us donaran un banch si us voleu seure e si vos-ne voleu anar, yt en hora buena, recorret a su alteza*". I, certament, diputats, oïdors i ministres del General se'n tornaren a la casa de la Diputació. Per acabar-ho de reblar, els altres ocuparen el banc dels diputats. La demostració de força i l'amenaça de presó provocaren un escàndol entre la Diputació i els estaments. El *Dietari del General* silencia l'esdeveniment d'aquell 27 d'octubre de 1497. Però no s'escau pas parlar d'oblit: els del General no anaren a les exèquies d'Elisabet, la filla gran dels Catòlics, encara no un any després, "*per quant no eren ordonats axí com devien en lo seure*". Altrament, el primer de gener de 1499, després de descriure una cavalcada, el ressentiment per fets de 14 mesos abans encara traspua. I les intencions queden clares: "*pus los oficials reys se sforçen en levar nos de la jurisdicció, que nosaltres sforçem créixer la reputació*". Una manifestació més d'un pols que va durar fins a 1714. ■

